

גליון י"ח חג הסוכות תשפ"ז

רבנו זללה"ה מסר בשם מרן החזו"א
זללה"ה שאין לסמוך על העירוב מכמה
טעמים, ולכן אין להוציא את הגליון
בשב"ק גם במקום שיש עירוב.

מרתבתא הרבנו הר"ר

מרשימות תלמידי מורנו הגאון רבי דוד מיכאל שמידל זללה"ה

אבן הטויען

הערות ותיקונים מאת
קוראי הגליון ותשוח"ח להם

במה שהובא נדון אם ההיתר לקרוא בליל יו"כ [וה"ה בליל ראש השנה] לאור הנר הוא דוקא בתפילות יו"כ או גם שאר לימוד, יש להעיר דבתשובות הגאונים (שערי תשובה סי' נ"ב) הובאה תשובת רבנו האי גאון ז"ל לגבי מה שהיו מתקבצים וקוראים תהלים בליל יום הכפורים לאור העשיות, ודן בזה מצד קריאה לאור הנר, ולא הזכיר היתר מצד יום הכפורים.

[והובאה תשובה זו בברכי יוסף או"ח סי' ער"ה בשו"ר ברכה, אלא שהוא הביא רק חלק התשובה ושם לא נזכר יו"כ].

ולכאורה אם לגבי קריאת תהלים בליל יו"כ, יהיה מקום לומר דכיון דכל ההתקבצות לקריאת תהלים מיוחדת ליו"כ א"כ הו"ו כמו תפילת יו"כ, מ"מ חזינו דלא התיר משום זה, א"כ כ"ש בלימוד ענינים אחרים.

במה שהובא בגליון הקודם דברי הנודע ביהודה דברכת האירוסין היא חובה גם על האשה המתקדשת, וצוין מראה מקום, העירונו דהנוב"י המצוין קאי לגבי ברכת חתנים [דהיינו שבע ברכות], אבל המקור לגבי ברכת אירוסין [אשר קדשנו במצוותיו] הוא בנוב"י מהדו"ת אבן העזר סי' א' שם כתב "היה מקום לומר שגם הכלה שייכת בברכת אירוסין ומוציא המסדר את הכלה", והו"ד בפתחי תשובה אהע"ז סי' ל"ד סק"א.

נתרם ע"י

הרב החפץ בעילום שמו שליט"א

זכות המצוה תנן בעדו

ולהתברך בכל מילי דמיטב ולרוות רוב נחת

דקדושה מכל יוצאי חלציו

בקשה

החפצים להיות ממזכי הרבים
ולהפיץ את הגליון במקומות מושבותיהם

מתבקשים להתקשר לטל' 0556768289

ויהי חלקם עם מזכי הרבים.

לכל עניני הגליון,
להערות ולתרומות

טל' 0556768289

פאקס 153-26477048

סוכה

שהחזו"א כתב אודות המסדר של הכתבים שלו, וכוונתו על ר' שמרי', כנראה ידע שהחזו"א כבר כתב הלכה זו עשרים שנה קודם לכן.

והוסיף רבנו זללה"ה וסיפר: ה"זכר לשמחת בית השואבה" לא נעשה על פי בקשת החזו"א, אלא נעשה על ידי ר' ישראל אייכלמן, והחזו"א היה משתתף שם, הוא היה עומד באמצע, והחזיק בידו בקבוק יין, וכל מי שהיה לו כוס החזו"א היה מוזג לו.

שהחיינו על עשיית הסוכה

נשאל רבנו זללה"ה במש"כ השו"ע (סי' תרמ"א) שברכת שהחיינו שמברך בליל ראשון קאי גם על עשיית הסוכה, אם גם מי שאינו נמצא בסוכתו כגון שאוכל בלילה הראשון בסוכה של אחרים, יש לו לכוון גם על עשיית הסוכה, או דלמא דהוי כמו ירדו גשמים ואכל לילה ראשון בביתו דכתב הרמ"א דכשיאכל בסוכה צריך לברך שהחיינו על הסוכה, והשיב שגם בכהאי גוונא שאוכל בסוכת אחרים יכוון בשהחיינו על עשיית הסוכה.

ביאור גז"ש ט"ו ט"ז דלילה הראשון חובה

סוכה כ"ז א' אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק נאמר כאן חמשה עשר ונאמר חמשה עשר בחג המצות מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות.

וביאר ר' גדלי' הגזירה שוה, דבשניהם צריך לקבוע הדבר, והקביעות נעשית בלילה הראשונה ואח"כ כבר נקבע ואי בעי אכיל ואי לא בעי לא אכיל, ובסוכות צריך לקבוע דירתו ובפסח צריך לקבוע מאכלו.

סבר בלילה הראשון שהוא חוה"מ

נשאל רבנו זללה"ה במי שחשב בליל יו"ט ראשון שעתה הוא חוה"מ סוכות וכשאל כל זכית ראשון כיון לשם קיום מצוות סוכה בעלמא ולא לשם חיוב אכילת זכית ראשון מדאורייתא, והיו שרצו לומר סברא שאפילו למ"ד מצוות אין צריכות כוונה, הכא שכיוון לשם מצוה אחרת לכו"ע לא יצא יד"ח.

ואמר רבנו זללה"ה שמסתבר שיצא יד"ח, כי הכל מצוה אחת היא, רק שבלילה הראשון הוא מחויב ובשאר הימים הוא קיום מצוה ואינו מחויב, אבל שניהם מצוה אחת.

המשך בעמוד ב' <

רוח מצויה

נשאל רבנו זללה"ה ע"י חדב"נ הגאון רבי יצחק זאב רוטשילד שליט"א, לגבי דפנות הסוכה דבעינן שיהיו עומדות ברוח מצויה, אם רוח מצויה נמדדת לפי הרוח המצויה במקום שבה נמצאת הסוכה, והשיב דודאי כן הוא. ויתכן שיהיה בזה חילוק בין שתי סוכות הנמצאות באותו בנין בשתי דיוטאות, שבדיוטא הנמוכה אין רוח חזקה ולכן הדופן נחשב עומד ברוח מצויה, ובדיוטא העליונה יש רוח חזקה ולכן הדופן שם נחשב אינו עומד ברוח מצויה.

והוסיף הנ"ל לשאול א"כ אמאי אמרו בגמ' (סוכה כ"ג א') דפליגי רבן גמליאל ורבי עקיבא בסוכה היכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה ואינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים, רבן גמליאל סבר סוכה דירת קבע בעינן וכיון דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים לא כלום היא, ורבי עקיבא סבר סוכה דירת עראי בעינן וכיון דיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה כשרה. ומבואר בדעת רבי עקיבא דאף בים אזלינן בתר רוח מצויה דיבשה ולא כפי המקום שהיא נמצאת בו.

והשיב רבנו זללה"ה דהסברא דלא אזלינן בתר רוח מצויה דים אף בסוכה העשויה בים, משום דים לא הוי מקום בני אדם, אבל במקום בני אדם אזלינן בכל מקום לפי הרוח המצויה בו.

מעמיד דמעמיד

אמר רבנו זללה"ה:

שמעתי מהגאון רבי שמרי' גריינמן זללה"ה שאף לאחר שחזו"א הסיק שצריך שגם המעמיד דמעמיד יהיה מדבר שאינו מקבל טומאה, עדיין לא הורה כן לרבים, ולא נתן להדפיס זה בספרו, ואפילו בסוכה שהקימו אחרים ליד ביתו בשביל הציבור וערכו שם זכר לשמחת בית השואבה והוא השתתף שם, לא הקפידו על כך, וכל זה כי עדיין לא היה לו ברור שכך הדין, ורק בסוכה שלו [שבה אכל ולמד] הקפיד על כך, אמנם לאחר עשרים שנה נתן רשות להדפיס כן בספרו להלכה ולמעשה (באו"ח סימן קמ"ג ס"ק ב').

ונשאל רבנו זללה"ה מה נשתנה לאחר עשרים שנה שאז הסכים לפרסם את דעתו. וביאר, שעצם זה שעברו עשרים שנה, ועדיין נשאר באותו דעה, זה עצמו מוכיח שזו היא הלכה אמיתית.

מסתמא כתב החזו"א הלכה זו מיד, כדרכו תמיד בלימוד, רק לא נתן רשות להדפיסו עד לאחר שעברו עשרים שנה, ורבי שמרי' שהיה המסדר והאחראי על ספרי החזו"א [יש מכתבים בקובץ אגרות

דירת עראי

מובא בספר זכור לדוד שאמר רבנו זללה"ה בשם רבי דוד פרנקל זללה"ה:

בימי חג הסוכות היה מקפיד החזו"א שלא ישימו את המפות על השולחנות שבבית, רק על השולחן העומד בסוכה, וזאת כדי להראות את ה'דירת עראי' של הבית, ואת ה'דירת קבע' של הסוכה, ואמר החזו"א שכן נהג אביו בקוסובה.

והוסיף רבנו זללה"ה: הדבר נכון שכן אמרתי, אבל אחר כך מצאתי בפמ"ג שמדבר מזה, ומאז שראיתי את דבריו התחלתי לכסות את השולחנות גם בבית.

[ז"ל הפמ"ג סי' תרל"ט משיב"ז סק"א: עי' אלי' רבה וכו' אין לכסות השולחן במפה בשבת ויום טוב בבית כי אם בסוכה, ומשמע בחול המועד אין מכסין כלל השולחן (אף בסוכה) ובשמיני עצרת יכסה גם בבית החורף יע"ש, וכמדומה שאין העולם נוהגין כך רק מכסים השולחן אף בביתו גם בחול המועד מכסין השולחן דיום טוב מיקרי, עכ"ל הפמ"ג].

מסופק אם לברך לישב בסוכה

נשאל רבנו זללה"ה ע"י חדב"נ הגרי"ז רוטשילד שליט"א באופן שיש ספק אם לברך לישב בסוכה, אם צריך להימנע מלשבת או לאכול בסוכה כדי לא לקיים מצות סוכה בלא ברכה.

לולב שנקטם הקוץ הדק בראשו

סיפר רבנו זללה"ה:

בעבר היה יותר מצוי לולבי אל עריש, שיש בהם המשך מן העלים כמין קוץ דק חום, וגזרתי את הקוץ, ונכנסתי כך לחזו"א, ושאלתי על זה, והוא ענה שזה כשר, [וביאר בזה ר' גדלי' ז"ל דכשלא ניכר אין זה נקטם ראשו], שאלתי אפילו שאני יודע שהיה כאן קודם עוד המשך לעלה, ועכשיו אין, וענה שכן.

(עפ"י ספר מקדש ישראל, וספר לדוד ולזרעו)

ערבות מנחל הירקון

הערבות שגדלות בנחל ירקון היו שפקפקו עליהן, מכיון שיש פגימות בעלים כעין מסור, ואין זה פיה חלק, ולקחתי עלה אחד מזה ונכנסתי כך לחזו"א, והוא ישב בקצה החדר, והנה כשהוא ראה אותי מוזח את העלה, עוד לפני ששאלתי, אמר תיכף: כשר.

ערבי נחל

להלן מתוך דברים שאמר רבנו זללה"ה לתלמידיו בעת שבאו להקביל פניו בחוה"מ סוכות תשפ"ה: בתוס' (סוכה ל"ד א' ד"ה ורבנן) משמע דלהלכה צריך לזהר שלא ליטול ערבה ללולב אלא אם כן גדילה על הנחל, והיינו שערבי נחל הוא לעיכובא [ויעיין כפות תמרים], והנה אם כי לא נפסק כן להלכה (עיין או"ח סי' תרמ"ז ומשיב"ס סק"א), אבל למה לא להדר לצאת גם את שיטת התוס', ולמעשה הציבור בכלל לא מחפש את זה, ואיני מבין מדוע.

רבי שריה דבליצקי זצ"ל היה נוסע מידי שנה בערב סוכות לקחת ערבות ממסוררה, זה היה נחל מלא במים, וכשסללו את כביש ירושלים תל אביב ייבשו אותו, וגם לאחר שייבשו אותו המשיכו לצמוח שם ערבות, והוא המשיך לנסוע

והשיב רבנו זללה"ה דגם כשמסופק על מצוה אם היא חייבת בברכה, אין זו סיבה למנוע עצמו מלקיים המצוה, ומעשים שבכל יום שאנו מעשים ספק טבל בלי ברכה.

נטילת ידים בסוכה

אמר רבנו זללה"ה שהגר"ג נדל זללה"ה היה נוהג ליטול נטילת ידים שחרית בתוך הסוכה, ואין בזה מצד תשמיש מגונה בסוכה, כיון שהוא תשמיש רגיל שעושה בביתו כל השנה.

ולפ"ז פשוט דשרי ליטול ידים לסעודה בתוך הסוכה, וכן נהג רבנו זללה"ה בעצמו, ואמר דמ"מ גם אם נוטלים ידים מחוץ לסוכה, אין לחוש בזה משום הפסק בין קידוש לסעודה, ואף מצד ברכת לישב, רק בצירוף כמה סברות יתכן לחשוש שזה הפסק, ולמעשה נוהגים הרבה ליטול ידים מחוץ לסוכה ואין חוששים לזה.

נוי סוכה

רבנו זללה"ה אמר בשם מרן החזו"א שאסור להסתכל בתמונות בשבת, ואף בתמונות גדולי ישראל התלויות בסוכה אמר שאסור להסתכל בהם בשבת. וכשנשאל אם כן אין תולה תמונות בסוכתו והרי עלולים להסתכל בהם בשבת

ד' מינים

לשם לקחת ערבות גם אחרי שייבשו את הנחל.

פעם נסעתי איתו לקחת משם ערבות לאחר שייבשו את הנחל, ואמרתי לו שאף על פי שאין ראה לדבר שזה עדיין נקרא נחל, מ"מ יש זכר לדבר.

דהנה בגמ' (ב"מ כ"ב א') תניא וכן ירדן שנטל מזה ונתן לזה מה שנטל נטל ומה שנתן נתן, ויש בזה שני פירושים, פירוש אחד כפשוטו הגמ' שהירדן שטף קורות וכו"ב מחצר אחד לחצר חברו, אבל הראשונים מביאים פירוש הירושלמי (חלה פ"ד ד"ד) שפעמים שנמשך הירדן לצד ארץ ישראל ונמצא נוטל מא"י ונותן לחו"ל ופעמים שהוא נמשך לצד ארץ העמים ונמצא שהוא נוטל מארץ העמים ונותן לארץ ישראל, ואיתא שם בירושלמי "והוא שמשך עפר", ופירש בבאור הגר"א על הירושלמי שם, והוא שמשך עפר, פירוש אז היו דינו כיבשה, אבל לא כשהוא עדיין רפש וטיט שאז אינו נחשב כיבשה. ולפי זה נחל מוסררה אף שיבש וכבר אין בו מים, מ"מ כיון שנשאר בו עדיין טופח על מנת להטפח ויש בו הרבה רפש וטיט, שפיר נחשב נחל.

וכשרבי שריה שמע את הראיה, אמר שזה יותר מ"זכר לדבר" אלא ראה טובה.

ושאל אחד התלמידים אם נחל בלשון הקודש הכונה דוקא נחל מים. והשיב רבנו זללה"ה:

יש על כך תשובה מפורסמת מרבי יעקב עמדין (שאלת יעב"ץ תשו' כ"ד) בנוגע לנחל איתן, ידועה גם הקושיא שמביא הר"ש מקינון בסוף ספר הכריתות שבכל מקום בארץ ישראל נחשוש שמה שם הוא נחל איתן, ובקבוע לא אזלינן בתר רוב, יש על זה הרבה תירוצים, ולומדים מזה הלכות, הר"ש מקינון עצמו שם מתרץ דהיכא שאינו מבורר מקום האיסור לא מחזיקין איסורא גם בקבוע, ועכ"פ רואים מקושיית הר"ש מקינון

ולהכשל, השיב שלא ראה שהגדולים נזהרו בזה. וסיפרה הרבנית תלית"א שהיא זוכרת בשנים הראשונות לאחר נישואיהם שהיו בסוכתם תמונות של גדולי ישראל, וכששאלה את רבנו זללה"ה על אודות הגדולים שבתמונות וסדר תולדותם, התחיל רבנו זללה"ה לספר אודותיהם בהרחבה גדולה עד שהרגישה שהיום טוב נגמר והסיפורים לא נגמרים...

נשאל רבנו זללה"ה אם יש ענין שהסדין סביב דפנות הסוכה יהיה לבן דוקא, והשיב: בגמרא (סוכה י' א') נזכר סדינין מצורין, ומה שמקשטים את הסוכה בסדין לבן דוקא זה כי כך הוא נאה, אבל לא ידוע לי שיש ענין בצבע לבן דוקא, ומי שנראה לו יותר נאה צבע אחר, יקשט בצבע אחר.

רק כך אפשר לשמוח!

סיפר רבנו זללה"ה: פעם בחול המועד סוכות הלכתי לבקר את הגרא"ז מלצר, והרבנית כבר עמדה בחוץ להזהיר שלא ידברו עמו בלימוד, כי הרופא אסר עליו ללמוד ב' ימים מחמת חולשתו. נכנסתי, ואמר הגרא"ז: בסוכות יש מצות שמחה, והיינו יכולים לחשוב כי יש ליהנות כמה שיותר, אבל מה אמורה תורה, "צא מדירת קבע והיכנס בדירת עראי", רק כך אפשר לשמוח...

שנחל איתן לא צריך להיות דוקא נחל מים אלא שדה, ומ"מ לכו"ע כשכתוב להדיא 'נחל מים' ברור שהכונה על נחל של מים.

הידור לאחר קיום המצוה

שמעתי בשם החזו"א שכשיש אתרוג ודאי כשר אך אינו מהודר, ואתרוג אחר שהוא מהודר אך ספק אם הוא כשר, אמר להקדים הודאי כשר ואחר כך יטול את המהודר, והיינו דס"ל ששייך לקיים ההידור אחר שכבר יצא גוף המצוה בלא הידור.

[א"ה ודלא כמש"כ בבית הלוי ח"ב סי' מ"ז, ועיין שאגת ארי' סי' נ'].

חביטת הערבות

אמר רבנו זללה"ה שבעת חביטת ההושענות, צריך להזהר שראשי הערבות ישארו בשלימותן ולא יקטמו, עד אחר החבטה החמישית שחובטים על הקרקע.

וביאר שהרי הערבות של ההושענות צריך שלא יהיו קטומות, וצריך לעשות ה' חבטות, וא"כ ע"כ שצריך שישארו בשלימותן עד אחר חמשת החבטות, ורק אח"כ בחבטה על הכלים, שנעשה כדי להשיר העלין, בזה אין סיבה שלא לקטום הראשין.

ושאלוהו איך אפשר להזהר בכך שלא יקטמו הראשין בחבטת הערבות על גבי קרקע, והשיב שאפשר, והוסיף דהוא כלל בכל המצוות, שאת מה שצריך לעשות - אפשר.

ונשאל עוד שאם יחבוט באופן זה שלא יקטמו הראשין, א"כ גם העלין לא יפלו, והשיב שאין בכך כלום, והעלין יפלו בחבטה שחובטים אח"כ על הכלים.

(א"ה עיין בכורי יעקב סי' תרס"ד ס"ק ט"ז, וכף החיים שם ס"ק ל"ז).

שמחת תורה

"הגשם" בקמ"ץ או בסגול"ל.

אחר חצות

אמירת לדוד ה' אורי

אמר רבנו זללה"ה:

המנהג באשכנז היה שאומרים לדוד גם בשמיני עצרת, וכן כתב המטה אפרים (סי' תקפ"א סעי' ו', וכ"כ המשנ"ב שם סק"ב), ואילו מנהג הספרדים שאומרים רק עד הושענא רבה, וכן כתב החיד"א.

ומה שהמציאו בארץ ישראל שבשמחת תורה אין אומרים לדוד, נובע מכך שבחול"ל שמיני עצרת ושמחת תורה הם שני ימים נפרדים, אני זוכר שבחול"ל שמיני עצרת היה יום הדין, ולבשו קיטל, וזה היה כמו ראש השנה, כתוב בזוהר (פר' תצוה דף קפ"ז ע"א) ששמיני עצרת זה יום הדין, [ובמקום אחר כתוב בזוהר שהושענא רבה זה יום הדין], ואילו שמחת תורה היה יום שמח כמו פורים, משא"כ בארץ ישראל שקשה לנהוג ביום אחד גם יום הדין וגם שמחת תורה, נשכח לגמרי שזה גם שמיני עצרת, אך למעשה כיון שהוא יום דין יש לומר בו לדוד.

ועל פי זה הורה רבנו זללה"ה במנין שלו לומר לדוד בשמחת תורה הן לאחר ערבית והן לאחר מוסף.

ונשאל רבנו זללה"ה איך נהגו אצל מרן החזו"א בזה, והשיב: לא כל מה שנהגו במנין של החזו"א היה על פיו, אמנם היו דברים שהוא עמד עליהם, אבל באופן כללי הוא נתן לגבאי בית הכנסת רבי שמואל טשורקוב [שהיה חסיד חב"ד] לנהל את המנין.

אסרו חג

אמר רבנו זללה"ה: שמעתי מרבי דוד פרנקל זצ"ל בשם החזו"א שהמחלוקת אם באסרו חג אומרים למנצח, הני מילי בחול, אבל בארץ ישראל לכו"ע אין אומרים למנצח באסרו חג, דהאין יאמרו בני ארץ ישראל "יום צרה" על יום שבחול"ל חשיב יו"ט. (ספר זכור לדוד)

והשיב: פעם כולם אמרו הגשם בסגול"ל עד שהגיע מדקדק אחד לפני כמאתיים שנה והעיר שבהפסדת יום ראשון של סוכות כתוב הגשם בקמ"ץ (ולא עליהם יהיה הגשם) ועל כרחך שבסוף פסוק צריך לומר בקמ"ץ וטען שלפי זה אף מוריד הגשם שהוא כמו סוף פסוק צריך לאומרו בקמ"ץ.

אמנם יש לדחות דבריו דמי יימור דמשיב הרוח ומוריד הגשם הוא סוף פסוק, דלמא אינו סוף פסוק רק שמנהג החזנים להפסיק בין "מוריד הגשם" ל"מכלכל חיים", והיכן שאינו סוף פסוק מוסכם שצריך לומר הגשם בסגול"ל.

והוסיף רבנו זללה"ה שהמדקדק הנ"ל הביא שבסידור קדום כתוב מוריד הגשם בקמ"ץ אבל באמת אין ראיה משם כיון שבמוסף באותו סידור כתוב גם הגשם בסגול"ל ועל כרחך שלא דק, ואמר עוד שבכל הסידורים כתוב הגשם בסגול"ל חוץ מהחדשים שכל אחד רוצה לשנות, אמנם באמריקה עד היום מדפיסים הסידורים כמתכונתם ללא התחכמויות.

וכאשר נשאל רבנו זללה"ה איך נוהג הוא לומר, השיב שהוא נוהג לומר "הגשם" בסגול"ל כמו שהיה כתוב בסידורים הקדומים.

והוסיף השואל ושאל אם לגבי "מוריד הטל" היא אותה שאלה, דהיינו שאם הוא סוף פסוק צריך לומר מוריד הטל בקמ"ץ, ואם אינו סוף פסוק צריך לומר הטל בפת"ח. ואמר רבנו זללה"ה: היא אותה שאלה אבל לא בהכרח אותה תשובה, כי גם אם "הגשם" הוא סוף פסוק וצריך לאומרו בקמ"ץ, יתכן שמוריד הטל אינו סוף פסוק.

בהוראת רבנו זללה"ה סיימו את תפילת מוסף לאחר חצות כי לכבוד התורה נהגו להתאחר עד אחר חצות, וכדי שלא להתענות עד חצות קידש על היין בהפסקה לפני ההקפות.

אך העיר שהשאלה קיימת לגבי הכהנים שאינם רוצים לטעום לפני מוסף כדי שיוכלו לשאת כפים במוסף, שאם יטעמו הם חוששים לשכרות (עיין או"ח סי' קכ"ט דבמנחה אין נשיאת כפים משום דשכיחא שכרות, ובמשנ"ב סק"ג כתב דבמוסף לא גזרו דכיון שאסור לסעוד סעודת קבע קודם מוסף כי אם טעימה בעלמא, ליכא למיחש לשכרות, ולפ"ז בשמחת תורה שבמציאות יש שכרות אף קודם מוסף, יש כהנים הנוהגים שלא לטעום קודם מוסף כלל). ואמר שיתכן שהם סומכים על שיטת יש מפרשים בתוס' דשיעור שש שעות שאסור להתענות ביו"ט הוא משעה שעומדים, דהנה בגמ' (פסחים ק"ז ב') איתא דאגריפס המלך היה רגיל לאכול בתשע שעות, וכתבו התוס' (ד"ה שהיה רגיל לאכול בתשע שעות) י"מ לפי שדרך מלכים לעמוד בג' שעות והיה מתנהג כתלמיד חכם לאכול בשעה ששית אחרי קומו ואין נראה דא"כ הוה ליה למימר ט' שעות לאגריפס כשש שעות לת"ח, ע"כ. ואותם הכהנים סומכים אהך שי' דכיון שלא עברו שש שעות משעה שקמו לא מיקרי תענית. (א"ה, רבנו זללה"ה אמר כן בדרך משא ומתן לבאר על מה סומכים אותם הנוהגים כך, ולא הביע דעתו אי שפיר עבדי).

הגשם בסגול ולא בקמ"ץ

נשאל רבנו זללה"ה איך צורת הניקוד הנכונה באמירת משיב הרוח ומוריד הגשם, תיבת

הגאון רבי יונה מרצבך זצ"ל מראשי ישיבת קול תורה

לרגל היא"צ י"ח תשרי תשמ"א

נוסח הברכות לא נתנו בהן חכמים שיעור שיאמר כך וכך מלות לא פחות ולא יותר, ולא אמרו כמה מלות יאמר בזו ותקרא ארוכה או קצרה, ולא עוד אלא שבפירוש אמרו (ע"ז ח' א') ב"ח של תפלה שאלו רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מעין הברכה מוסיף, ואפי' יהיו מלות התוספות יתרון על העיקר, אע"פ שאותן הברכות הויין קצרות, ובברכת הפירות אמרו בסמוך (י"ב א') נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא יצא, כלומר אפילו אמר בהדיא שהכל נהיה בדברו בורא פרי הגפן כדעת הגאונים ז"ל, ואע"פ שברכת הפירות היא קצרה ועכשיו האריכה וכו', עכ"ל ויעו"ש ערך].

ועוד ראיה, מהמסופר על אחד מתלמידי הגר"א שהיה דחוק בממון ונסע להגר"א וכשהגיע עת ברכת המזון שמע שעונים אמן אחר ברכה רביעית שבברכת המזון "אל יחסרנו", ומיד עזב עניניו ונסע חזרה לביתו להודיעם דבר זה. ולכאורה מעיקרא מאי קסבר וכי למה לא יענו אמן אחר אל יחסרנו והרי היא ברכה ככל הברכות, אלא י"ל שסבר שהרחמן נקבע כתוספת בתוך ברכה רביעית ולכן עניית אמן לאחר הרחמן היא עניית אמן על ברכה רביעית, ונודע לו שאינו כן אלא הרחמן היא תוספת בפני עצמה מחוץ לברכה.

ואמר רבנו זללה"ה שהוקשה לו היאך דוחין עניית האמן עד לאחר החתימה, והרי לדעת הבבלי מסתימת הברכה קודם אמירת "ברוך חי העולמים" ושם הוא מקום עניית האמן, וכיון דעיקר ההלכה הבבלי איך דוחין עניית האמן כדי לחוש לדעת הירושלמי.

ואמר ששאל שאלה זו לרבי יונה מרצבך, והשיב ר' יונה שאפשר להוסיף על הברכה וההוספה נעשית ג"כ חלק מהברכה, וא"כ אף להבבלי דאין צריך לחתום, מ"מ יכול לחתום ואז החתימה נעשית ג"כ חלק מהברכה ואין הברכה נגמרת עד שמסיים ההוספה ושפיר עונין אמן אחר חתימת "ברוך חי העולמים".

והביא רבנו זללה"ה ראיה לדבריו מקמאי (ברכות י"א א') אמתני' מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך. [א"ה אולי הכונה למה שכל הרשב"א ח"ל, ונ"ל דמאי דקתני מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר, לאו למימרא שאינו רשאי לקצר ולהאריך בנוסח הברכה, כלומר לדבות ולמעט מלותיה, דא"כ היה להם לחקן נוסח כל ברכה וברכה במלות מנויות ובענינים ידועים ולהשמיענו כל ברכה וברכה בנוסחתה, וזה לא מצוינו בשום מקום, ולא אמרו אלא המלות שיש הקפדה בהן לבד וכו', אבל בשאר

רבנו זללה"ה למד בבחרותו בישיבת "קול תורה" שם שימש רבי יונה מגיד שיעור, והיה מזכיר דברי תורה בשמו, להלן דבר שמועה שהזכיר רבנו זללה"ה בשמו ודן בדבריו.

אפשר להאריך הברכה

בענין חתימת ברכת בורא נפשות, דבתלמודא דידן (ברכות ל"ז א') לא חתים בה ובירושלמי (פ"ו ה"א) חתים בה, ולהלכה חותמין בלא שם "ברוך חי העולמים". והוא חידוש דחיישין להירושלמי נגד הבבלי. וכן מבואר דחתימה בלא שם היא נמי חתימה ויש בה ענין, דאל"כ לא ארווחא מידי במה שחותמין בלא שם.

וכעין זה מצינו בברכת הראיה דלהראב"ד (ברכות נ"ד א', הובא בטור או"ח סי' ר"ח) בברכות הראיה לא תקנו להזכיר שם ומלכות, ויש בפוסקים שחששו לשיטתו היכא דא"א לברך בשם ומלכות משום ספק, דיברך בלא שם ומלכות לצאת לכה"פ לשיטת הראב"ד. אכן אם בירך בלא שם ומלכות, אין חוששין לשיטת הראב"ד לומר שלא יברך אח"כ בשם ומלכות, דעיקר הדין דלא כהראב"ד ואין חוששין לשיטתו במקום קולא.

[א"ה עיין פמ"ג סי' קפ"ט מושב"ז סק"א, וחיי אדם כלל מ"ז סעי' א', שכתבו שיש לענות אמן אחר "אל יחסרנו", וביארו משום דהרמון אינו חלק מגוף הברכה, ודוק].

מכתב מרבנו זללה"ה אל רבי יונה

רבי יונה שידע על בקיאותו של רבנו זללה"ה בגירסאות הרמב"ם, שיגר אליו מכתב שאלה בכמה ענינים (מכתבו של רבי יונה לא הגיע לידינו), על אף שרבנו זללה"ה היה תלמידו וצעיר ממנו בלמעלה משלושים שנה.

להלן מכתב תשובתו של רבנו זללה"ה מערב פסח תשל"ב, המכתב נמצא בעזבונו של רבי יונה ומתפרסם בזה לראשונה:

בס"ד י"א ניסן תשל"ב

מע"כ מו"ר שליט"א.

אחד"ש כמשפט.

מאד נתכבדתי במכתבו אודות גרסאות ברמב"ם שקבלתי בשלהי תשרי השתא, אך לא השבתי אז כי לדאבוני נאבדה ממני אז הגלוי, רק עתה מצאתיה בלועה בספר, והנני משיב כסדר מכתבו.

תרומות פ"א ה"ב¹, או שופט. כן הוא גם בכפתור ופרח פ"י, וכן הוא לשון החינוך מצוה תק"ז ולשונו שם הוא מלשון הרמב"ם, וכמדומה שראיתי כך גם בס' עץ חיים לר' יעקב מלונדריץ שכל לשונו בנוי על לשון הרמב"ם ואינו תח"י כעת. וכן הוא בכל כתיבי היד של הרמב"ם שלפני.

וכמדומה שהכרח לומר כן כדי שלא יהיו כבושי עתניאל בן קנז (שלא מצאנו שנקרא מלך) כבושי יחיד.

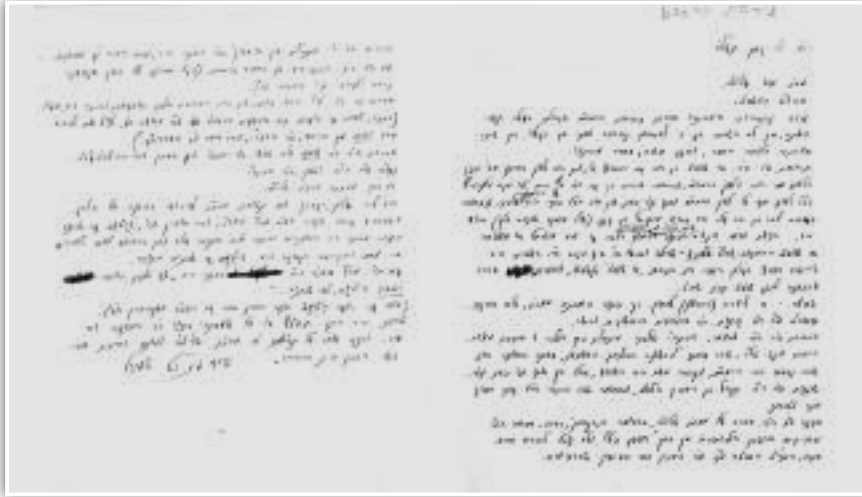
בקצת דפוסי ווינציא שעם מגדל עוז וכן בדפוס רומי כתוב בהמשך הלכה זו יחיד מישראל או משפחה או שופט - במקום "שבט" שלפנינו - שהלכו וכבשו כו' אינו נקרא "א". השערתה היא שמישהו הוסיף בגליון הספר את התיבות "או שופט" שנשמטו, ומדפיסים סברו שהכוונה לתקן שופט תחת שבט.

פסולי המוקדשין פ"ב ה"ח² קרנות. כ"ה בדפוסים הראשונים, וברור.

בכוות פ"א ה"ה³ ומצוה. בכתה"י שלפני מתחלת כאן הלכה ו' בתיבת מצוה. בדפוס ווינצי' של"ד, שבו סומנו לראשונה ההלכות באותיות, סומנו באותה אות שבה נדפסו דברי הרמב"ם, וכנראה משם בא השבט, אבל אין אותו דפ' כעת תח"י.

שגגות פ"ב ה"ח בהול⁴. כן העתיק הלח"מ, וכמדומה שכ"ה בכתה"י אבל זמני חפוז עתה מלבדוק.

1. ז"ל הרמב"ם: ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל [בהוצאת ר"ש פרנקל נוסף "או שופט"] או נביא מדעת רוב ישראל והוא הנקרא כיבוש רבים, אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא א"י וכ'.
2. ז"ל הרמב"ם: שניה מתן **קריבת** [בהוצאת ר"ש פרנקל מתוקן: **קרנות**] בחטאת בין בחטאת הנעשית בפנים בין בחטאת הנעשית בחוץ נפסל.
3. בדפוסים ישנים של הרמב"ם הגירסא "ומצוה", והכל כהמשך הלכה ה', והלכה ו' ליתא כלל ברמב"ם.
4. ז"ל הרמב"ם: מי שהיו לו שני תינוקות אחד למול בשבת ואחד למול בערב שבת או באחד בשבת ושכח ומל שניהן בשבת פטור מחטאת שהיה לו רשות למול אחד מהן בשבת ושבת דחוייה היא אצלו ומצוה עשה אע"פ שהם שני גופין הואיל וזמנו **בחול** [בהוצאת ר"ש פרנקל מתוקן: **בחול**] אינו מדקדק.

חגיגה פ"ג ה"ה. דבריו של מעכ"ת שליט"א, כמדומה ב"הנאמן", ראיתי. בכמה כתי" מדויקים בהפסק הלכותיהם אין כאן הפסק כלל ולא נוכל להכריע מהם. אגב, התיו"ט בסוטה פ"ז מ"ח העתיק כפי הפיסוק שבדפוסים.

עבדים פ"ד ה"י, מתחלת "אין האדון", כ"ה בכתבי היד, וכבר העירו ע"ז אחרונים.

שם פ"ה ה"ג⁵, בכתבי היד: שן העבד קואבת (ורגל אחרונה של השין שנפסקה גרמה לקרוא ע"י במקום ש).

עבדים פ"ו ה"ה⁶ צ"ל בעד כותי. וכן הוא בדפוסים שלפני הצנזורה, ובכתבי היד, ופשוט. (ואגב, טעות זו חוזרת גם בהשגת הראב"ד פ"ה מרוצח ה"ג. וצ"ל שם להביא עבד **וכותי** מן הריבון, כ"ה בדפוי", וכבר עמד ע"ז באבן האזל).

שכירות פ"ב ה"ה⁷ שעשר ולא שעשו. כ"ה בכתה"י וכן העתיק בחי' הריטב"א לב"מ. גולה ואבדה פ"ב ה"ה⁸ ושפן, כ"ה בכתה"י.

עד כאן ממכתב מעכ"ת שליט"א.

בא לידי גליון "הנאמן" עם תשובת מעכ"ת לפירושי המשנה של אלבק⁹, ומדבריו נראה

5. ז"ל הרמב"ם: ואין צריך לומר אם היתה **עין** [בהוצאת ר"ש פרנקל מתוקן: **שן**] העבד קואבת והיה רבו אומן ועקרה לו שהרי יצא לחירות.

6. ז"ל הרמב"ם: בששה דברים שוין שחרורי עבדים לגיטי נשים ובשאר דברים הרי הן כשאר כל השטרות, ואלו הן הששה, פסולים בערכאות של עכו"ם וכשרין בעד עכו"ם [ובהוצאת ר"ש פרנקל מתוקן: פסולים בערכאות של גוים וכשרין בעד **כותי**].

7. ז"ל הרמב"ם: העושה בחטים וכיוצא בהן אחר **שעשו** [בהוצאת ר"ש פרנקל מתוקן: **שעשר**] כגון ששכרן לבור צרורות או לנפח אותן או לטחון הרי אלו אוכלין שעדיין לא נגמרה מלאכתן לחלה.

8. ז"ל הרמב"ם: הגחול עצים **ושפן** וקצצן או חפר בהן ועשאן כלים וכו' הרי זה שינוי בידו.

9. בגליון "הנאמן" שנה י"ג תחת הכותרת "בקרת ספרים" עוסק רבי יונה בפירושי המשנה שנכתב ע"י פרוץ' חנוך אלבק, רבי יונה מתלוצץ מהפירוש ודוחוהו בשתי ידיים, ולשם כך מביא דוגמא מתוך חיבורו של אלבק, ולשם הבנת הענין נעתיק כאן את דברי רבי יונה בכתבם:

כך הם דברי הרמב"ם (הל' עבודת יח"פ פ"א ה"ז) בניסוחו הבהיר את מסורת הגמרא הידועה: "בימי בית שני צצה המינות בישראל ויצאו הצדוקים, מהרה יאבדו, שאינם מאמינים בתורה שבעל פה, והיו אומרים שקטורת של יום הכפורים מניחין אותה על האש בהיכל חוץ לפרכת, וכשיעלה עשנה מכניס אותה לפנים לקודש הקדשים. הטעם: זה שכתוב בתורה "כי בענן אראה על הכפורת" אמרו כי הוא ענן הקטורת. ומפי השמועה למדו חכמים שאין נותן

דוד מיכאל שמידל

הקטורת אלא בקודש הקדשים לפני הארון, שנאמר ונתן את הקטורת על האש לפני ה'.

מה ענו הפרושים על שאלת הצדוקים והוכחתם מהמקרא כי בענן אראה? ממפורשי התורה - תרגום יונתן ורש"י - הסבירו שהמקרא בענן השכינה מדבר, ואומר ששם בקודש אני נראה עם עמוד ענני ולפיכך יזרח האדם שלא ירגיל לבוא לשם. בכל הברייתות נמסרה תשובה אחרת ובאור אחר לפסוק הנזכר: כי בענן אראה מלמד שנותן בה מעלה עשן, לימוד שנראה לנו ברור שכוונתו שלא די בקטורת הנותנת ריח נחות, כי בענן אראה, כלומר כשיקטירה בפנים ענן יהיה עולה, ולכן צריכים לערב בה עשב שגללו יעלה ענן הקטורת מעלה מעלה, אבל כמובן ההבערה תהיה כשיתן את הקטורת על האש לפני ה', בקודש הקדשים.

בא אלבק (מך מועד ע' 215) ומאיהז טעם שיהי' חושב הוא שבתשובה זו, על הפרושים לא נתברר כיצד היא מיישבת את טענת הצדוקים, ולו ראה כפי שהסבירו פירושים עולה יפה וברור כשמש). וכותב אלבק: "אני מברר את הדבר". והוא מברר שנראה לו שדעת הפרושים היתה שאמנם את הקטורת עצמה עם אחד עשר סממנים שבה היה נותן הכהן בפנים על המחשה של גחלים, אבל את העשב מעלה עשן הנוסף אף לדעת הפרושים שבעשן של העשב מעלה עשן יכנס ויבוא כבר לקודש הקדשים.

באור מחודש זה, שאין שום הכרח לאמרו, על טעמו ועל ריחו יש לדון. אני כשלעצמי, כמדומני שלא מסורתי הוא ולא מדעי ולא הגיוני הוא, ולכן אין אמת בו.

עד כאן לשונו של רבי יונה במאמרו הנ"ל, ויעו"ש בהמשך איך שדוחה רבי יונה את הפירוש מכל וכל, ומסיים "חידושו זה של אלבק, בריוו וטעמו, מקלקל לנו את החשק לחפש פירושים אחרים בספר. אנו ממישיכים לשתות יינה של תורה מקנקנים קדושים שלנו". (מאמרו של רבי יונה נדפס גם בספר "עלה יונה" עמ' תנ"א)

10. ז"ל הרמב"ם (פ"א ה"ז): בימי בית שני צץ המינות בישראל ויצאו הצדוקים מהרה יאבדו שאינם מאמינים בתורה שבעל פה והיו אומרים שקטורת של יום הכפורים מניחין אותה על האש בהיכל חוץ לפרכת וכשיעלה עשנה מכניס אותה לפנים לקודש הקדשים. **הטעם** זה שכתוב בתורה כי בענן אראה על הכפרת אמרו שהוא ענן הקטורת וכו'.